

Deux remarques de grammairien. P. 195, *Reconnais-le aux vertus suprêmes* (qu'on pourrait écrire *reconnais l'*) n'est pas une maladresse, mais un archaïsme (cf. *prenez-le un peu moins haut* chez Molière), qui a laissé des traces régionalement. D'autre part, dans *Que Dieu vous gard* (p. 358 et 353), il ne s'agit pas d'une « élision pour le mètre », mais de la forme ancienne du subjonctif (cf. le *Dieu gard à la cour* de Marot, que Voltaire imite d'ailleurs ici).

Paris

Frédéric DELOFFRE

Maurice ROMIEU/André BIANCHI, *La lenga del trobar/La langue du trobar. Précis de gramatica d'occitan ancian/Précis de grammaire d'ancien occitan*. Segonda edicion, repassada e corregida/Deuxième édition revue et corrigée (Saber Lengua). – Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux, 2002, 199 p.

Maurice ROMIEU/André BIANCHI, *Iniciacion a l'occitan ancian/Initiation à l'ancien occitan. Dètz e nòu tèxtes de l'Edat Mejana comentats/Dix-neuf textes du Moyen Âge commentés* (Saber Lengua). – Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux, 2002, 495 p.

Presentem tot seguit una ressenya conjunta d'aquestes dues obres. Que les ressenyem a l'ensem respon al fet que han estat concebudes efectivament com un conjunt, com a eines complementàries, per part de Romieu i Bianchi. La primera, *La lenga del trobar* (en endavant *L. T.*), apareguda l'any 1999, anuncia ja l'aparició de la segona (*Iniciacion a l'occitan ancian*, en endavant *O. A.*) en la seua introducció: "aqueste *Précis* deuriá èstre seguit d'un manual d'iniciacion a l'occitan ancian a partir d'una causida de tèxtes" (*L. T.*, p. 10). Semblantment, en la introducció a la segona es demana (i no sabem si s'anuncia) una tercera eina: "ara, per completar la tièra de las aisinas necessàrias per estudiar l'occitan medieval, manca pas que de far un lexic occitan ancian-occitan modèrne!" (*O. A.*, p. 12).

No podem estar més d'acord amb els autors que, per manca d'eines actualitzades, l'estudiant de primers cursos universitaris es veu encarat sense més a la lectura dels textos occitans medievals. Aquests, per una raó purament lingüística, es fan més foscos del que serien només que es tinguessin uns rudiments sobre la morfologia nominal o sobre el lèxic particular de la feudalitat occitana. L'experiència, prou sovint, dóna lloc a un cert rebuig envers un corpus de textos que no ha deixat de ser una primera pedra en la formació de qualsevol romanista o estudiós de la literatura europea. Tanmateix, en aquest punt, les obres que ací ens ocupen i la de William Paden, *An Introduction to Old Occitan*, que vam ressenyar en aquesta mateixa revista (núm. CXII/2, 2002, p. 214 ss.) han aportat una millora significativa; són, totes elles, contribucions adreçades a un mateix tipus de lector, l'estudiantat universitari de primers cursos, i amb una finalitat eminentment didàctica.

En tots aquests casos es constata també la consumació d'un cert canvi terminològic, que de fet denota l'establiment en el context acadèmic d'una percepció nova quant a la llengua mateixa que és objecte d'estudi: la denominació "occità", ja comuna en àmbits extraacadèmics, però que havia entrat més tímidament en els manuals de romanística, substitueix, fins i tot en l'àmbit de la literatura medieval, altres denominacions "històriques" però equívokes com "provençal" o "llemosí". La relativa novetat d'aquest fet es deixa veure en les justificacions que llegíem en les planes introductòries de Paden, on es constata, seguint Thomas Field, que el terme "occità" havia fet més fortuna acadèmica fora que dins de França. Circumstància del tot lògica si coneixem el context cultural francocentrista i la tradició taxidèrmica que pesa, en aquell estat, en l'estudi de les llengües que hi tenen implantació territorial històrica. La denominació

“occità” hi pot ser vista encara com a gratuïtament unitarista, és a dir com si es volgués remetre falsament a una llengua territorialment contínua. No és estrany que apareguin qüestionaments d'aquella unitarietat des de l'enfocament diacrònic, i citem com a exemple la “Note sur l'âge du (proto)Gascon”, de Jean-Pierre Chambon i Yan Greub, apareguda a la *Revue de Linguistique Romane* el mateix any 2002 (on, a banda la valuosa aportació de dades explicatives, es posa de manifest una voluntat de deduir-ne la manca d'unitarietat de la suposada llengua occitana). Sembla que costa assumir que la diversitat geogràfica és inherent a la gènesi de qualsevol llengua i que hi ha criteris de filiació que van més enllà dels fets estrictament fonològics. I no és estrany, en aquest context, que també Romieu i Bianchi hagin de justificar-se, en la introducció a *La Lengua del Trobar*, sota els epígrafs “Avètz dich... occitan?”, “L'occitan ancian” i “L'occitan, una lenga romanica” (p. 12).

La Lengua del Trobar, en realitat, no deixa de ser un inventari dels trets morfosintàctics de l'occità medieval. Consta de trenta apartats repartits en dues parts, morfologia (subdividida en nominal i verbal) i sintaxi, amb quinze apartats cadascuna.

Se'n poden apuntar dues virtuts: la primera deriva del fet que posa en clar, de forma ordenada, allò que hom podria trobar dispers en la llarga bibliografia que s'ha ocupat fins avui de l'occità medieval. Es fa una ordenació de la morfologia nominal tot combinant el criteri etimològic i el purament morfològic, amb les variacions que el primer determina sobre el segon (vacil·lacions en l'aparició del formant *-s* de nominatiu singular, per exemple, que responen a la terminació de l'arrel que, al seu torn, remet a la declinació d'origen). Es recull tota la varietat de les formes dels demostratius (que no sempre respon a una especialització semàntica o sintàctica, sinó que sovint és simplement formal i triada en funció de les exigències mètriques, com ara les formes concurrents *est-cest-aicest-aquest*. Quan s'estima convenient, com ara en el cas dels determinants indefinits, el de les locucions conjuntives o el dels adverbis, hom dóna al costat la correspondència en l'occità modern.

L'espai dedicat a la morfologia verbal és el més extens de la primera part, tal com es podia preveure. Després d'un capítol introductori, on es fan precisions d'ordre general sobre alternances vocàliques i consonàntiques en el radical, i on s'exposen les característiques de la formació dels diversos temps verbals, es donen íntegrament els paradigmes corresponents als auxiliars i als models regulars de les quatre conjugacions. Tot seguit, es presenten els paradigmes dels verbs irregulars més importants: una primera sèrie, que correspon a verbs que presenten irregularitats que afecten el radical en diversos graus (diversos radicals per a un mateix verb, explicables per raons evolutives; alternança vocàlica, alternança consonàntica, o ambdues a l'ensems, etc.); una segona sèrie on hi ha verbs que només presenten irregularitats en alguns temps o modes, o són defectius (com ara els verbs meteorològics).

Els tretze apartats següents van dedicats a sintaxi; s'hi precisen, amb un apartat o dos per a cada cas, els usos sintàctics dels components que anteriorment han estat objecte de descripció morfològica: noms, adjectius, articles, numerals, demostratius, pronoms, possessius, relatius i interrogatius, determinants indefinits, i verbs (aquests amb tres apartats: generalitats, usos de les formes personals i usos de les formes no personals). Finalment, els dos darrers apartats es dediquen a la sintaxi oracional: frase simple i frase complexa (amb una descripció dels diversos tipus de subordinació atenent a la funció semàntica).

Aquest apartat dedicat a sintaxi va precedit per un llistat d'autors (vint-i-vuit) i d'obres anònimes (nou) d'on s'obtidran els exemples que acompanyaran l'explicació, amb les abreviatures que els corresponen i que aniran al costat dels exemples. Aquesta exemplificació és abundant i presentada amb força claredat. Com a obra introductòria que vol ser, s'hi apunten els trets més generals de cada cas i s'anoten, si hi escau, algunes precisions al final de cada subapartat.

D'altra banda, repartits al llarg de l'obra i a l'inici de sengles capítols, es donen quinze breus fragments de textos lírics d'entre els segles XII i XIII. A la fi de l'obra se'ns en donaran

les traduccions al francès, totes seguides, al costat de l'autor de cada fragment. Al costat d'això, també a la fi hi ha un petit glossari de tecnicismes lingüístics (en especial de fonètica i fonologia) destinat a donar aclariments als no iniciats. La bibliografia final inclou una breu selecció d'obres relatives a descriure l'occità medieval, a presentar l'occità modern i a antologar la literatura occitana medieval. Conté també un parell de referències a aportacions publicades en CD, i una tria discogràfica sobre cançó trobadoresca.

La segona virtut respon, encara que sembli paradoxal, a la novetat que representa una obra en occità sobre literatura occitana medieval (si més no una obra d'àmbit universitari). És un exercici de dignificació doble: en primer lloc pel que fa a la llengua actual, atès que l'occità es troba encara mancat de producció científica, fins i tot en l'estudi de la pròpia llengua i de la seua producció literària. En segon lloc, en donar les formes medievals en grafia actual, la dignificació s'aplica també a la llengua antiga: malgrat que no caldrà discutir ací sobre el prestigi de la literatura trobadoresca, la tradició de mantindre els textos absolutament inalterats quant a grafia ha contribuït, al llarg del temps, a cristal·litzar una certa percepció que la llengua en què són escrits s'hauria extingit amb l'estroncament de la producció trobadoresca mateixa. No hi ha cap motiu, per contra, per a no adaptar uns usos ortogràfics incongruents o foscos quan en coneixem la correspondència fonètica i disposem de convencions actuals en la mateixa llengua i per als mateixos fets.

Tanmateix, no es va tan enllà quan ja no es tracta de donar un inventari de formes sinó de reproduir fragments literaris. Així és que, tant en una obra com en l'altra, aquells fragments són mantinguts en la seua forma gràfica originària amb unes mínimes concessions (que cal agrair) en l'accentuació, de tal manera que hi són marcades les vocals è i ò per tal de mantindre la fidelitat fonètica en la lectura. *Iniciacion a l'occitan ancian* és una obra força més completa que *La Lengua del Trobar*. Els continguts que trobàvem a *L. T.* es troben ara repartits en dinou temes on els aspectes literaris cobren força pes. De fet, es tracta d'una tria de textos prou diversos d'entre els segles XII i XIV. L'ordre de presentació dels textos no és cronològic (tot i que se'n dóna una taula cronològica a l'inici de l'obra), sinó que vol introduir el lector, gradualment, en una dificultat d'interpretació creixent, des de la major simplicitat dels textos narratius de les "vidas" fins a la lírica més complexa i acabant amb les obres de caràcter religiós i la prosa no literària. Cada capítol comença amb la reproducció del text que serà comentat, seguit d'una introducció breu sobre el text mateix i el seu autor, unes notes de lectura destinades a aclarir aspectes lingüístics puntuals del text mateix (solen remetre, per a més aclariments, a diversos capítols de *L. T.*), la transcripció fonètica d'un fragment del text presentat, una explicació (més que no pas una adaptació) en occità modern, diversos apartats on s'introdueix gradualment la descripció general de la llengua (per als apartats de morfologia nominal, morfologia verbal, sintaxi i lèxic), un apartat dedicat a aspectes literaris i culturals d'ordre general, una breu nota sobre lèxic comparat on es poden veure les semblances evolutives entre l'occità i altres llengües romàniques, i finalment un segon text de característiques similars al que obria el capítol (aquest es presenta sense cap nota ni ajut i es destina a aquells que vulguin aplicar pel seu compte el que s'ha anat aprenent). Tot i que no hi ha un apartat dedicat a fonètica, la nota "Cossí legir l'occitan ancian" que trobem en les primeres pàgines ajuda força en aquest punt.

La tria de textos a comentar vol ser una antologia representativa de la producció literària occitana del període i és volgutament diversa. Els dos primers ens donen exemples de dos tipus ben diferents de narrativa: la *Vida* de Pèire Vidal i el *Sèti de Damiana*. Altres ens ofereixen tota una tipologia ben diversa de producció en vers: des de la *Vida de Santa Enimia* de Bertran de Marselha o la *Cançon de la Crosada* fins a la poesia eroticoburlesca d'*Èu venh vas vos, sènher, fauda levada* de Montan, tot passant per la narració en vers de *Flamenca* o la lírica delicada de Bernart de Ventadorn (*Lancan fòlhon bòsc e jarric*).

L'obra es tanca amb una traducció dels dinou textos addicionals, i uns índexs força aclaridors: un de dedicat als punts desenvolupats pel que fa a descripció lingüística, un altre on s'indiquen alfabèticament els termes comentats en els apartats dedicats a lèxic, i un altre de dedicat als termes clau que han estat desenvolupats en els apartats dedicats al context literari i cultural. Quant a referències bibliogràfiques i d'altra mena, hi trobem les mateixes que ens donava *L. T.*

En definitiva, aquesta obra comparteix amb la precedent la claredat i el didacticisme d'acord amb una mateixa finalitat i un mateix públic potencial. Tanmateix, i vist que de fet inclou i amplia els continguts d'aquell primer manual, la complementarietat esdevé una certa redundància: hom pot prescindir en bona mesura de *La Lengua del Trobar* si no és que vol comptar amb una síntesi dels continguts referits a morfosintaxi; tot depèn del tipus i freqüència d'ús que es vulgui destinar al material.

I ja encetat l'apartat de retrets, no podem deixar d'esmentar un tret important que caracteritza ambdues obres i que hem volgut reservar per a un comentari de conjunt: en ambdós casos el text és bilingüe occità-francès, tret de les notes al text que obren els capítols d'*O. A.* L'ordenació a dues columnes per pàgina (occità a l'esquerra i francès a la dreta) fa la lectura feixuga en alguns passatges i no deixa de ser un "però" en el propòsit de parlar en occità sobre l'occità dins d'un context acadèmic. No podem prescindir de consideracions d'ordre comercial o, si més no, pràctic a l'hora de considerar aquest fet, però això no treu els problemes que en deriven per al lector. D'altra banda, la presentació occità a l'esquerra-francès a la dreta no deixa de suposar una certa prioritització envers el francès per una simple raó de comoditat en la lectura, tot i que l'exclusivitat de l'occità en les notes al text denota una certa preferència envers aquesta llengua per part dels autors.

En definitiva, problemes formals a banda, les obres que ressenyem aporten una contribució que es feia del tot necessària en diversos aspectes: la renovació didàctica de l'estudi de la literatura occitana medieval, l'entrada de l'occità mateix en l'estudi d'aquesta matèria des del context universitari, i el restabliment del lligam entre l'occità d'avui i l'occità medieval.

Lleida

Jordi SUÍLS SUBIRA

Mario Rossi, *Dictionnaire étymologique et ethnologique des parlers brionnais. Bourgogne du Sud* (Lettres & Langues. Linguistique). – Paris: Publibook Université, 2004, 593 p.

Le *Dictionnaire des parlers brionnais* de Mario Rossi est une somme, de celles que peut rédiger un éminent linguiste quand il se double d'un homme originaire de la région : né à Digoïn dans le Brionnais, petite région du sud de la Bourgogne, entre Loire, Arconce et Sornin, il y a été écolier et y a entendu parler le patois local d'oïl, influencé par le charolais. Il y conserve des attaches amicales, comme en témoignent les informateurs et les lexiques sur lesquels il s'est appuyé pour fournir à ses lecteurs des nuances fines et précises : citons par exemple les articles « lien de fagots », avec les quatre variantes de *riorte* (p. 276) ou « lisière non labourée d'un champ » (*contor*, p. 278). Mario Rossi a également consulté les *Atlas linguistiques*, celui de la France d'abord, mais aussi ceux des régions qui avoisinent le Brionnais : l'*Atlas linguistique du Lyonnais et du Forez*, de Pierre Gardette, et l'*Atlas linguistique de Bourgogne* de Gérard Taverdet.

La démarche *onomasiologique* choisie par Mario Rossi est d'ailleurs comparable à celle des *Atlas* : chaque entrée de son dictionnaire détaille les différents termes exprimant une notion, une réalité : « abandonner sa couvée » (p. 71), « brouette » (p. 122), « hennir » (p. 253), « vouge »,